

Rakowski, Witold

Funkcje Żyrardowa po II wojnie światowej

Rocznik Żyrardowski 1, 177-203

2002

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Funkcje Żyrardowa po II wojnie światowej*

Wstęp

Funkcje miasta można rozpatrywać z różnych punktów widzenia. W badaniach geograficznych autorzy głównie skupiają się na zagadnieniach bazy ekonomicznej¹. Mianowicie chodzi tu po pierwsze o określenie relacji między potencjałem demograficznym (zasobami pracy) danego ośrodka, a liczbą miejsc pracy (potencjałem ekonomicznym). Zbyt mała liczba stworzonych miejsc pracy powoduje nie wykorzystanie zasobów pracy (potencjału demograficznego) lub też, jeżeli są stworzone ku temu warunki w innych ośrodkach, część osób wyjeżdża do pracy lub też opuszcza na stałe dane miasto. Z kolei nadwyżka miejsc pracy nad zasobami siły roboczej powoduje dojazdy do pracy do danego ośrodka lub też napływ ludności na stałe. W ten sposób zwiększa się potencjał demograficzny miasta. Oczywiście w tym zakresie nie ma właściwie „czystych” sytuacji. W większości jednak przypadków mamy do czynienia z takim zjawiskiem, że ludność z ośrodków mniej atrakcyjnych migruje do miast bardziej rozwiniętych. Tworzy się więc system wzajemnych powiązań. Po drugie: na podstawie analizy zatrudnienia w danym mieście można określić nie tylko proporcje osób pracujących w funkcjach endo- i egzogenicznych lecz także określić jego funkcje ekonomiczne² i ewentualnie zakres przestrzenny jego oddziaływania³. Można zatem określić rolę danego ośrodka w systemie osadniczym regionu lub kraju.

Dokładne określenie funkcji miast jest ograniczone dostępnością danych statystycznych. Dotyczy to zarówno przeszłości jak i czasów współczesnych. Z tego względu zakres analizy jest ograniczony. Niemniej jednak funkcje Żyrardowa w niniejszym opracowaniu traktowane są szerzej niż powszechnie się to czyni⁴. Opracowaniem tym nawiązuje do wcześniej opublikowanych artykułów dotyczących funkcji Mińska Mazowieckiego⁵, Garwolina⁶ i Grodziska Mazowieckiego⁷.

---

* Opracowanie powstało w 1996 r. na zamówienie Towarzystwa Przyjaciół Żyrardowa.

¹ M. Jerczyński, Funkcje i typy funkcjonalne polskich miast, w: Statystyczna charakterystyka miast. Funkcje dominujące, GUS, Warszawa 1977.

² Statystyczna charakterystyka miast. Funkcje dominujące, GUS, Warszawa 1977.

³ W. Rakowski, Zmiany w strukturze funkcjonalnej miast regionu warszawskiego, w: Problemy ekonomiczno-społeczne kształtowania struktur przestrzennych, „Monografie i Opracowania” SGPIS nr 60, Warszawa 1978, s. 115–137.

⁴ W. Budna, Współczesne zmiany funkcji i typów funkcjonalnych miast województwa poznańskiego, w: Prace z zakresu gospodarki przestrzennej i ochrony środowiska, Zeszyty naukowe, seria I, zeszyt 221, Akademia Ekonomiczna, Poznań 1995.

⁵ W. Rakowski, Współczesne funkcje Mińska Mazowieckiego, w: Dzieje Mińska Mazowieckiego (1471–1971), praca zbiorowa pod red. Józefa Kazimierskiego, KiW, Warszawa 1976.

⁶ W. Rakowski, Zmiany struktury funkcjonalnej miast i wsi w zapleczu miasta Garwolina w latach 1950–1970, w: Garwolin. Dzieje miasta i okolicy, praca zbiorowa, KiW, Warszawa 1980.

⁷ W. Rakowski, Współczesne funkcjonowanie Grodziska Mazowieckiego, w: Dzieje Grodziska Mazowieckiego, praca zbiorowa pod red. J. Kazimierskiego, Wydawn. Geologiczne, Warszawa 1989.

Przemysł jako wiodąca funkcja Żyrardowa

W okresie tzw. Polski Ludowej było wiele czynników sprzyjających rozwojowi miast. Przede wszystkim stosunkowo wysoki przyrost naturalny i związany z tym przyrost zasobów pracy wywierał dużą presję na tworzenie nowych miejsc pracy, zwłaszcza w przemyśle. Sprzyjała temu ówczesna polityka uprzemysłowienia, preferująca pracochłonne, surowcochłonne i energochłonne kierunki produkcji, z wyraźnym zaniedbywaniem rozwoju usług. Również niestabilna polityka rolna była czynnikiem sprzyjającym odpływowi ludności ze wsi. Dlatego była silna presja demograficzna wywierana na rozwój miast. Także pierwsza połowa lat siedemdziesiątych sprzyjała rozwojowi wielu miast w Polsce. Ówczesna polityka gospodarcza nastawiona była na rozwój przemysłu, a w ślad za nakładami inwestycyjnymi przeznaczonymi na industrializację rozwijano budownictwo mieszkaniowe. To z kolei przyciągało ludność z terenów wiejskich. W ten sposób zwiększał się potencjał demograficzny miast. Również Żyrardów, pomimo że był już miastem silnie uprzemysłowionym, w latach siedemdziesiątych poddany został procesowi uprzemysłowienia. Warto tu przypomnieć, iż w poszczególnych latach Żyrardów liczył:

- w 1946 r. 20,9 tys. mieszkańców
- w 1956 r. 23,9 tys. mieszkańców
- w 1960 r. 29,5 tys. mieszkańców
- w 1970 r. 33,2 tys. mieszkańców
- w 1975 r. 35,2 tys. mieszkańców
- w 1980 r. 37,2 tys. mieszkańców
- w 1985 r. 40,1 tys. mieszkańców
- w 1990 r. 42,7 tys. mieszkańców
- w 1995 r. 43,5 tys. mieszkańców

Zatem w okresie 50 lat nastąpił dwukrotny wzrost ludności Żyrardowa, podczas gdy ludność miejska w całym kraju zwiększyła się w tym okresie dwu i półkrotnie. Położenie Żyrardowa na peryferiach aglomeracji warszawskiej było z jednej strony czynnikiem sprzyjającym rozwojowi ilościowemu, zaś niesprzyjającym od strony jakościowej. Tym bardziej, że do 1975 r. Żyrardów, mimo że był większym miastem od Grodziska Maz., nie był siedzibą władz powiatowych. Dlatego była ograniczona jego funkcja administracyjna, która jest czynnikiem miastotwórczym.

Dla określenia funkcji miasta konieczna są dane dotyczące zatrudnienia. W tym zakresie istnieją niestety duże luki i tylko dla niektórych lat zdobyto odpowiednie dane (tab. 1). Dokładne określenie funkcji miast wymagałoby jednak zebrania danych dotyczących geograficznych kierunków sprzedaży dóbr i usług, tak jak to uczyniono dla mniejszych miast byłego woj. warszawskiego⁸. We współczesnych czasach takie zgromadzenie danych jest prawie niemożliwe lub wymagałoby bardzo pracochłonnych badań. Same dane statystyczne odnośnie zatrudnienia w odpowiednich działach (strefach) gospodarki narodowej pozwalają tylko na przybliżone określenie funkcji Żyrardowa. Z danych prezentowanych w tab.

⁸ Patrz odnośnik 3.

1 wynika, że dominującą funkcją Żyrardowa w okresie 1949–1979 była funkcja przemysłowa. Przewaga zatrudnienia w przemyśle nad pozostałymi działami gospodarki narodowej była jednak wyższa w latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych niż w końcu lat siedemdziesiątych.

Jeżeli pominiemy zatrudnienie w gospodarce nieuspołecznionej, które było mało znaczące w ówczesnym okresie, to udział zatrudnionych w przemyśle, w ogólnym zatrudnieniu w Żyrardowie w 1949 r. wynosił 67,5%; w 1960 r. – 65,7%; w 1968 r. – 67,7%; w 1979 r. – 55,2%.

Tablica 1. Zatrudnienie w Żyrardowie według działów gospodarki narodowej (bez rolnictwa indywidualnego). Stan na 31 XII.

Wyszczególnienie	1949	1960	1969	1979	1985	1992	1995
Zatrudnienie ogółem	12800	14100	16700	17800	15600	9950*	9550*
w tym:							
- przemysł	8650	9250	11200	9550	7550	4200*	3700*
- budownictwo	*	*	860	900	590	520*	380*
- transport i łączność	*	*	840	1160	970	470*	520*
- handel	*	*	960	1300	1100	470*	420*
- oświata	*	*	670	800	*	1030	820
- ochrona zdrowia i opieka społeczna	*	*	*	1180	*	1410	1540

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Rozwój gospodarczy powiatów w latach 1950–1965*, GUS Warszawa 1967; roczniki statystyczne woj. skierniewickiego (dane szacunkowe, w zaokrągleniu).

*Tylko jednostki zatrudniające powyżej 5 osób.

W 1985 r. zatrudnienie w szeroko rozumianych usługach, w Żyrardowie przewyższało nieco zatrudnienie w przemyśle. Z uwagi na to, że przeważająca część zatrudnionych w takich działach jak handel, oświata, ochrona zdrowia, gospodarka komunalna i mieszkaniowa, finanse, administracja, a także w budownictwie to osoby związane ze świadczeniem usług na rzecz mieszkańców Żyrardowa, należy je zaliczyć do funkcji wewnętrznych. Dlatego nawet w końcu lat osiemdziesiątych dominującą funkcją Żyrardowa z punktu widzenia bazy ekonomicznej miasta była nadal funkcja przemysłowa, która zapewniała nie tylko dochody przeważającej części mieszkańców, ale także poprzez odprowadzanie środków pieniężnych do budżetu państwa (poprzez system podatkowy, ubezpieczenia, fundusze celowe), gwarantowała finansowanie innych działów gospodarki narodowej, które nie przyniosły zysków. Ponadto przemysł wymagał także rozwinięcia zaplecza usługowego, a więc był czynnikiem wzmagającym zatrudnienie w transporcie, handlu i w szeroko rozumianej obsłudze ludności pracującej w żyrardowskich zakładach przemysłowych.

W zakresie rynku pracy, jak wykazały badania z 1973 r.⁹ Żyrardów był ośrodkiem o zrównoważonych funkcjach, to znaczy liczba istniejących miejsc pracy była dopasowana do istniejących zasobów pracy. Co prawda położenie Żyrardowa na skraju oddziaływania dwóch dużych aglomeracji sprzyjało zarówno dojazdom do pracy, głównie ze wsi, jak i wyjazdom do innych ośrodków, bardziej atrakcyjnych pod względem rynku pracy. Jednakże liczba osób dojeżdżających do i z Żyrardowa była mniej więcej wyrównana. Różniła się natomiast struktura demograficzna (płeć, wiek, stan cywilny) i społeczno-zawodowa osób dojeżdżających i wyjeżdżających. Do Żyrardowa dojeżdżało więcej kobiet młodszych o niższym poziomie wykształcenia, zaś wyjeżdżało z Żyrardowa do pracy więcej mężczyzn niż kobiet, charakteryzujących się wyższymi kwalifikacjami, o czym będzie mowa w dalszej części opracowania.

Zmiany struktury zawodowej ludności Żyrardowa

W wyniku zmian zachodzących na rynku pracy w Żyrardowie jak też w aglomeracji warszawskiej zachodzą też powolne przekształcenia w strukturze zawodowej mieszkańców miasta. Przy czym należy dodać, iż struktura zatrudnienia w danym mieście nie musi się pokrywać ze strukturą zawodową ludności, ponieważ zatrudnienie obejmuje także osoby dojeżdżające, a ludność zawodowo czynna Żyrardowa może pracować także poza danym ośrodkiem. Z danych zawartych z tab. 2 widać, że również wśród ludności zawodowo czynnej Żyrardowa spadło zatrudnienie w przemyśle, a wzrosło w szeroko rozumianych usługach.

Tablica 2. Struktura zawodowa ludności Żyrardowa w latach 1978–1988

Wyszczególnienie	w liczbach absolutnych		w %	
	1978	1988	1978	1988
Czynni zawodowo ogółem	18110	18361	100	100
w tym:				
- rolnictwo i leśnictwo	274	570	1,5	3,1
- przemysł	9325	7693	51,5	41,9
- budownictwo	1495	1780	8,3	9,7
- handel	1600	1600	8,8	8,7
- transport i łączność	1147	*	*	*
- oświata	800	*	4,4	*
- ochrona zdrowia i opieka społeczna	929	*	5,1	*
- pozostałe	2540	6718	20,4	36,6

Źródło: Rocznik statystyczny miast 1980, GUS, Warszawa 1981, *Struktura demograficzna i zawodowa oraz warunki mieszkaniowe ludności miejskiej w latach 1978–1988*, GUS, Warszawa 1992.

⁹ Patrz odnośnik 2.

Następny spis powszechny ludności odbędzie się w 2002 roku i wtedy będzie można prześledzić proces następnych zmian w strukturze zawodowej. W każdym bądź razie w ogólnej liczbie mieszkańców Żyrardowa maleje udział ludności zawodowo czynnej (w 1950 r. wynosił on 53,1%; w 1960 r. – odpowiednio 48,2% i w 1988 r. – 44,2%), a wzrasta wyraźnie udział osób utrzymujących się ze źródeł nie zarobkowych, to jest z rent, emerytur, zasiłków. Odpowiednie odsetki tej ludności w kolejnych latach w Żyrardowie kształtowały się następująco:

1950 – 7,4%

1960 – 13,1%

1978 – 22,3%

1988 – 28,1

Dane te oznaczają coraz wyższe obciążenie osób pracujących osobami niepracującymi i wzrastającymi zadaniami władz samorządowych miasta wobec osób w podeszłym wieku.

Funkcje Żyrardowa w latach transformacji ustrojowej

Zmiana orientacji politycznej w 1980 r. w Polsce spowodowała zasadnicze przekształcenia w polityce gospodarczej, społecznej i w zakresie rynku pracy. Zbyt radykalne otwarcie się gospodarki polskiej spowodowało napływ tanich towarów z zagranicy, doprowadzając do upadku wielu zakładów przemysłowych. Pracę i źródło utrzymania utraciło tysiące osób. Większość miast i wsi w Polsce ogarnięta została wysoką stopą bezrobocia. Również przemysł Żyrardowa, reprezentowany przez takie przedsiębiorstwa jak: Zakłady Lniarskie, Zakłady Przemysłu Odzieżowego, Zakłady Przemysłu Pończosznego, Zakłady Technicznych Wyrobów Włókienniczych, Żyrardowskie Przedsiębiorstwo Produkcji Garbarskiej odczuł w sposób wyraźny napływ konkurencyjnych towarów z zagranicy. W wyniku zaostrzającej się konkurencji, przy jednoczesnym dużym spadku siły nabywczej ludności, nagłych zmian w zakresie kredytowania, bierniej polityce przemysłowej rządu, nastąpiły trudności w sprzedaży wyrobów, rosły zatem zapasy, a przedsiębiorstwa traciły płynność finansową i zdolność do kontynuowania swojej działalności. Tym bardziej, że przemysł lekki w ogóle w Polsce, a szczególnie w Żyrardowie pracował na przestarzałych maszynach i urządzeniach. Pogarszająca się sytuacja finansowa przedsiębiorstw, brak zamówień, niemożliwość zaciągania kredytów, zmuszał przedsiębiorstwa do ograniczenia produkcji i redukcji zatrudnienia. W 1990r. w Żyrardowie pojawiła się pierwsza rzesza bezrobotnych. W następnych latach liczba bezrobotnych rosła i na koniec 1992 r. wyniosła 3027 osób, w tym 1633 kobiety. Z ogólnej liczby zarejestrowanych bezrobotnych 2044 nie posiadało prawa do zasiłku, a 1267 osób pozostawało bez pracy powyżej roku. W 1996r. liczba bezrobotnych uległa zmniejszeniu do 2200 osób (w tym 1270 kobiet), w tym bez prawa do zasiłku pozostawało 1400 osób. Spadek liczby zarejestrowanych bezrobotnych wiąże się z zaostrzeniem kryteriów dotyczących pojęcia „bezrobotny” jak też z pewnym ożywieniem gospodarczym, jakie nastąpiło w kraju, w tym szczególnie w aglomeracji warszawskiej, gdzie pokaźna liczba osób z Żyrardowa znajduje zatrudnienie.

W 1992 r. w stosunku do 1985 r. zatrudnienie w Żyrardowie w dużych zakładach zmniejszyło się o około 5000 i dotyczyło głównie redukcji pracujących w przemyśle. Na koniec 1995r. wielkość zatrudnienia w przemyśle była trzykrotnie niższa aniżeli w 1968 r., kiedy zatrudnienie w tym dziale w Żyrardowie w okresie istnienia miasta osiągało najwyższą wartość. Tak więc Żyrardów przekształca się z miasta typowo przemysłowego w ośrodek przemysłowo-usługowy. Co prawda jeszcze na koniec 1995 r. wiodącą rolę w Żyrardowie pełniły następujące zakłady przemysłu lekkiego:

- Zakłady Lniarskie „Żyrardów” S.A., zatrudniające 1300 pracowników,
- Zakłady Technicznych Wytrobów Włókienniczych S.A. zatrudniające 600 osób,
- Zakłady Przemysłu Odzieżowego „Poldres” z zatrudnieniem wynoszącym 340 pracowników,
- Zakłady Przemysłu Pończoszniczego „Stella” S.A., zatrudniające 360 osób¹⁰,
- Żyrardowskie Przedsiębiorstwo Produkcji Garbarskiej „Progar”, zatrudniające 90 osób.

We wszystkich tych zakładach od 1990 r. następował systematyczny spadek zatrudnienia. Z innych branż przemysłu należy wymienić Żyrardowskie Zakłady Przemysłu Spirytusowymi „Polmos”, zatrudniające 350 pracowników, oddział zamiejscowy grodziskiej „Polfy” (40 zatrudnionych). Na terenie Żyrardowa działają już niektóre zakłady przemysłowe należące do kapitału zagranicznego. Przykładem jest tu fiński koncern „Rautaruukki Polska”, produkujący pokrycia, dachowe z blachy. Zatrudniał on w końcu 1995 r. 40 osób. Również koncern koreański Daewoo rozpoczął budowę fabryki związanej z przemysłem motoryzacyjnym. Z innych zakładów należy wymienić „Asva Stal Servis” (25 zatrudnionych), „Girard Dupont Pologne” – szwalnia zatrudniająca około 50 osób.

Spadek zatrudnienia i produkcji w dużych zakładach przemysłu lekkiego Żyrardowa częściowo rekompensowany jest powstaniem różnego rodzaju spółek (prawa handlowego, spółki cywilne, spółki z ograniczoną odpowiedzialnością) sektora prywatnego. Tego rodzaju spółek zarejestrowanych w systemie „REGON” na koniec 1993 r. było 2531, zaś na koniec 1995 r. – 2830. Wśród tych podmiotów 4 firmy odzieżowe zatrudniają od 40 do 50 osób, zasługują na wymienienie. Są to PPH „Vipson”, PPH „Kinga”, „EVERGHAN”, „Le marco” oraz firma budowlana „Arbud”, zatrudniająca w 1995 r. 75 osób.

Przyjmując średnio, że w pozostałych spółkach pracują dwie osoby, zatrudniają one około 6000 osób. Zatem łączne zatrudnienie na terenie Żyrardowa na koniec 1995r. można szacować na około 15–16 tys. osób, a więc podobnie jak w 1985 r. Nastąpiło więc częściowe przesunięcie zatrudnienia z dużych zakładów, poprzednio państwowych mających dominującą siłę przebicia na rynku do zakładów prywatnych, o rozproszonej lokalizacji przestrzennej w mieście i o różnorodnej działalności. Sytuację taką należy uznać za przejściową, ponieważ małe zakłady są w stanie tylko częściowo uzupełniać rynek w wybrane towary o tak zwanym ograniczonym popycie lub też mogą funkcjonować w kooperacji z zakładami dużymi. Nie są one jednak zdolne do samodzielnego inwestowania

¹⁰ Patrz: „Stella” ma „Stellę”, „Nowe życie gospodarcze” nr 14/1997, s. 33.

(ograniczonosc środków finansowym) w nowe technologie i konkurować na rynku z przedsiębiorstwami dużymi. Dlatego nawet w przypadku Żyrardowa znaczna część nowo zarejestrowanych podmiotów osób fizycznych po kilku miesiącach działalności rezygnuje z niej, ponieważ nie wytrzymuje konkurencji. Ograniczony popyt na rynku lokalnym limituje skalę działalności i opłacalności. Z kolei ekspansja przestrzenna małych podmiotów jest niewielka z uwagi na szczupłość środków pozwalających na prowadzenie marketingu. Żyrardowskie przedsiębiorstwa przemysłu lekkiego zbywały swoje towary nie tylko w sąsiednich dwóch najbliższych aglomeracjach – warszawskiej i łódzkiej – lecz także miały stałych odbiorców za granicą (Europa Zachodnia, USA, kraje arabskie). Wycofanie się z tych obszarów przedsiębiorstw państwowych o ustalonej marce i o długotrwałych powiązaniach spowoduje utratę tych rynków. Brak strategicznej polityki gospodarczej państwa przyniesie niepowetowane straty nie tylko dla poszczególnych przedsiębiorstw, miast lecz także w sumie dla państwa jako całości.

Funkcje uzupełniające Żyrardowa

Jak to udowodniono powyżej, dominującą funkcją Żyrardowa do 1990 r. był przemysł, znaczenie którego obecnie maleje, ale jest nadal ważna nie tylko z punktu widzenia zatrudnienia, źródeł utrzymania ludności lecz także dochodów, jakie uzyskuje budżet miasta i państwa. Niemożliwe jest jednak funkcjonowanie zakładów przemysłowych bez funkcji obsługujących sam przemysł jak i ludność zatrudnioną w tym dziale gospodarki narodowej. Według wielkości zatrudnienia (tab.1), z funkcji uzupełniających na pierwsze miejsce wybija się ochrona zdrowia i opieka społeczna. Wchodzi tu w grę, po pierwsze szpital, który dysponował w 1950 r. 230 łózkami – w latach 1960–1995 około 530 łózkami; przychodnie zdrowia (otwarte i zakładowe), apteki, żłobki, Terenowa Stacja Sanitarno Epidemiologiczna, pogotowie ratunkowe, zakład ubezpieczeń społecznych, domy pomocy społecznej. Zatrudnienie podstawowego personelu służby zdrowia w latach 1960–1995 wyglądało następująco:

	1950	1960	1965	1979	1992
– lekarze medycyny	30	61	90	98	145
– lekarze dentyści	–	22	27	18	16
– farmaceuci	–	16	23	–	22
– pielęgniarki	–	183	213	242	360

Do tego zatrudnienia dochodził personel obsługi: administracja, sprzątaczkki, kucharki i inni pracownicy niezbędni w służbie zdrowia. W przybliżeniu można przyjąć, iż około połowy zatrudnionych w służbie zdrowia i opiece społecznej związanych jest z obsługą mieszkańców Żyrardowa (funkcje endogeniczne), pozostali z obsługą ludności zamieszkałej na zapleczu miasta.

Drugą bardzo ważną funkcją uzupełniającą jaką pełni Żyrardów to funkcja oświatowa, przy czym przedszkola i szkoły podstawowe związane są z funkcją endogeniczną. W roku szkolnym 1960/61 Żyrardów dysponował 705 miejscami w przedszkolach; 1965/66 odpowiednio 805; w 1979 było 8 przedszkoli z 1084

miejscami. Liczba dzieci korzystających z przedszkoli w poszczególnych latach wynosiła: 746; 826; 1260. W latach następnych liczba dzieci w przedszkolach oraz zatrudnienie kształtowało się następująco:

	1989	1993	1994	1995	1996
- liczba dzieci w przedszkolach	1050	945	919	882	600
- liczba nauczycieli	68	62	64	63	60
- liczba pozostałych pracowników	101	70	66	55	63

Spadek liczby dzieci uczęszczających do przedszkoli wiąże się głównie z malejącym przyrostem naturalnym jak też częściowo z trudną sytuacją finansową wielu rodzin, których nie stać na opłacenie pobytu dzieci w przedszkolach. Ponadto spadek aktywności zawodowej kobiet pozwala im na otoczenie opieką dzieci we własnym zakresie. Mniejsza liczba dzieci uczęszczających do przedszkoli pociąga za sobą zmniejszenie zatrudnienia, głównie pracowników niepedagogicznych, ale jednocześnie powoduje lepszą opiekę nad dziećmi ze strony nauczycieli, ponieważ ich zatrudnienie utrzymuje się niemal na niezmiennym poziomie. Warto tu dane dotyczące liczby dzieci uczęszczających do przedszkoli skonfrontować z liczbą narodzin (patrz. tab. 12).

W związku z tym, że do przedszkoli uczęszczają dzieci w wieku od 3 do 6 lat, potencjalnych kandydatów powinno być w 1996 r. około 1200, tym czasem liczba uczęszczających była o połowę niższa. Fakt ten należy tłumaczyć właśnie sytuacją ekonomiczną i zawodową rodzin. Dlatego też w latach 1989–1996 na terenie Żyrardowa zlikwidowano 4 placówki wychowania przedszkolnego, co z kolei pogorszyło dla wielu rodzin dostępność przestrzenną przedszkoli. Nie obserwuje się natomiast jak na razie w ostatnich latach większego spadki liczby uczniów, uczęszczających do szkół podstawowych, ponieważ zasilają je jeszcze dzieci urodzone w latach 1982–1989, kiedy przyrost naturalny kształtował się w granicach 5–10 promili. W każdym bądź razie jak wskazują to dane zawarte w tab. 3, liczba uczniów szkół podstawowych po 1990 r. była znacznie wyższa niż w latach sześćdziesiątych. W następnych latach na skutek malejącego przyrostu naturalnego liczba uczniów w szkołach podstawowych będzie maleć, podobnie zresztą jak i liczba absolwentów tych szkół.

Szkoły podstawowe zatrudniają pokaźną liczbę nauczycieli i personelu pomocniczego (tab. 3). Ponadto średnio przy remontach szkół znajduje zatrudnienie dodatkowa liczba pracowników, tym bardziej, że są to obiekty stare, wymagające ciągłych remontów i konserwacji.

Żyrardów pełni poważną funkcję w zakresie szkolnictwa średniego. W końcu lat siedemdziesiątych istniały dwa licea ogólnokształcące, 11 szkół zawodowych z uprawnieniami maturalnymi, 3 szkoły policealne i 3 szkoły zasadnicze zawodowe. Łącznie w szkołach ponad podstawowych kształciło się w roku szkolnym 1979/80 prawie 4 tys. uczniów. W związku z dokonanymi w połowie lat osiemdziesiątych przekształceniami organizacyjnymi nie ma obecnie klarownego oddzielenia szkół typu zawodowego od ogólnokształcących. Pewien wyjątek stanowi Liceum Ogólnokształcące im. Stefana Żeromskiego, które mieściło się przy ul. Sienkiewicza 20, a od nowego roku szkolnego 1996/97, w związku ze złym

stanem technicznym budynku, zostało przeniesione do nowego budynku do Północnej Dzielnicy Mieszkaniowej. W liceum tym w latach 1989–1996/97 kształciła się następująca liczba młodzieży:

1989/90 – 651

1993/94 – 594

1994/95 – 614

1995/96 – 641

1996/97 – 643

W latach tych mury szkolne opuszczało przeciętnie od 160 absolwentów (1993) do 135 (1996). Szkoła ta zatrudniała od 41 (1989) do 38 nauczycieli i 16 pracowników niepedagogicznych.

Tablica 3. Podstawowe dane dotyczące szkół podstawowych Żyrardowa

Wyszczególnienie	1952/53	1960/61	1965/66	1979/80	1989/90	1993/94	1995/96	1995/96	1996/97
Uczniowie szkół podstawowych	2473	4450	4522	3519	5218	5418	5283	5141	5055
Liczba szkół	7	6	6	6	6	6	6	6	6
Izby lekcyjne	-	77	68	-	-	-	-	-	116
Liczba nauczycieli	-	112 ^a	126 ^a	-	310	305	315	313	318
Absolwenci szkół: - podstawowych dziennych - podstawowych wieczorowych	- -	3537 35	1968 19	- -	545 -	639 -	687 -	680 -	628 -
Liczba pracowników niepedagogicznych	-	-	-	-	101	111	112	110	108
Liczba uczniów na 1 nauczyciela	-	40	36	-	17	18	17	16	17

Źródło: *Statystyka miast i osiedli 1945–1965*, GUS, Warszawa 1967, s. 258, Wydział Oświaty Urzędu Miejskiego w Żyrardowie

^a tylko pełnozatrudnionych

Ponadto w Żyrardowie znajdują się trzy zespoły szkół średnich, skupiające różne rodzaje szkół, które kształcą młodzież na wybranych kierunkach. I tak Zespół Szkół przy ul. Legionów Polskich 54/56, obejmujący zasadniczą szkołę zawodową, liceum ogólnokształcące, liceum ekonomiczne i do 1990r. technikum zaoczne, kształcił następującą liczbę młodzieży:

	1989/90	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97
ZSZ	540	426	435	426	386
L.O.	—	193	237	256	273
L.E.	—	31	63	97	128
T.Z.	94	—	—	—	—

Tablica 4. Szkoły ponadpodstawowe w Żyrardowie (dienne) w latach 1960/61–1979/80

Wyszczególnienie	1960/61	1965/66	1979/80
Liczba liceów ogólnokształcących	1	1	2
Liczba zasadniczych szkół zawodowych	3	3	5
Liczba techników zawodowych	-	2	11
Liczba szkół policealnych	-	-	3
Uczniowie w L.O.	416	604	821
Uczniowie w ZSZ	448	848	959
Uczniowie w technikach	-	958	1694
Uczniowie w szkołach policealnych	-	-	252

W związku z nowymi wyzwaniami ekonomicznymi maleje liczba młodzieży kształcącej się w zasadniczej szkole zawodowej, zaś wzrasta liczba uczniów w liceum ogólnokształcącym i ekonomicznym. Z uwagi na cykl kształcenia liczba absolwentów zasadniczej szkoły zawodowej jeszcze nie zmalała i w kolejnych latach wyniosła: 100 (1990); 114, 127, 153 i 112 (1996).

Liceum Ogólnokształcące pierwszych absolwentów wypromowało w 1994 r. (25 osób). W następnym roku liczba wzrosła do 65, zaś w 1996 r. do 71. Liceum Ekonomiczne pierwszych absolwentów wypromowało dopiero w 1996 r. (31 osób).

Zespół Szkół Zawodowych przy ul. Bohaterów Warszawy 4 obejmuje: szkołę zasadniczą, technikum zawodowe i liceum zawodowe. W kolejnych latach liczba uczniów i absolwentów kształtowała się w tych szkołach następująco:

1989/ 90 1993/ 94 1994/95 1995/96 1996/97

uczniów

- Szkoła zawodowa	420	416	456	460	454
- Technikum zawodowe	520	567	646	747	754
- Liceum zawodowe	168	175	183	179	140

absolwentów

- Szkoła zawodowa	121	103	114	123	126
- Technikum zawodowe	86	95	96	143	117
- Liceum zawodowe	32	38	48	43	23

Trzeci zespół szkół przygotowuje absolwentów do objęcia pracy w służbie zdrowia – Zespół szkół Medycznych przy ul. Waryńskiego. Do 1996 r. szkoła kształciła na kierunku pielęgniarstwie na poziomie licealnym oraz na wydziałach policealnych. Od 1996 r. kształci tylko na wydziałach policealnych na kierunku pielęgniarstwie, położnictwie, ratowników medycznych. W 1994 r. w Zespole Szkół Medycznych powstało także liceum ogólnokształcące. Liczba uczniów i absolwentów w Zespole Szkół Medycznych kształtowała się następująco:

	1989/ 90	1993/ 94	1994/95	1995/96	1996/97
	uczniów				
- Szkoła medyczna	383	305	233	145	72
- L.O.	-	-	44	133	164
	absolwentów				
- Szkoła medyczna	108	84	82	72	59
- L.O.	-	-	-	-	-

Malejące zainteresowanie szkołami medycznymi jest spowodowane płacami jak i zmniejszonym popytem na kadry w służbie zdrowia.

Prócz szkół finansowych z budżetu państwa na terenie Żyrardowa znajduje się jedno liceum ogólnokształcące społeczne, do którego w 1996 r. uczęszczało 60 uczniów, w tym 10 spoza Żyrardowa. Ponadto w 1996 r. były dwie szkoły podstawowe społeczne, do których uczęszczało 205 uczniów.

Tablica 5. Zatrudnienie nauczycieli i pracowników niepedagogicznych w szkołach średnich Żyrardowa w latach 1989–1996.

Wyszczególnienie	1989/90	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97
Nauczyciele					
L.O. im. Stefana Żeromskiego	41	35	39	38	38
Zespół Szkół przy ul. Legionów Polskich	35	36	36	43	43
Zespół Szkół przy ul. Bohaterów Warszawy	105	105	105	105	105
Zespół Szkół Medycznych	60	46	45	42	40
Pracownicy pozostali					
L.O. im. Stefana Żeromskiego	15	15	15	16	16
Zespół Szkół przy ul. Legionów Polskich	11	11	11	12	12
Zespół Szkół przy ul. Bohaterów Warszawy	30	30	30	30	30
Zespół Szkół Medycznych	30	30	29	29	29

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych wydziału Oświaty Urzędu Miejskiego w Żyrardowie.

W sumie więc w 1996 r. w Żyrardowie do szkół średnich uczęszczało nieco więcej niż 3 tys. młodzieży. Szkoły te zatrudniały ponad 200 nauczycieli i około 100 pracowników niepedagogicznych (tab. 5). Młodzież szkół średnich ze względu na

stwarzany różnorodny popyt na towary i usługi oraz wyższe wydatki, bardziej przyczynia się do ożywienia życia ekonomiczno-społeczno-kulturalnego niż młodzież szkół podstawowych. Co prawda liczba młodzieży uczącej się w szkołach podstawowych jest większa (tab. 3), ale pochodzą oni głównie z Żyrardowa, podczas gdy wśród uczniów szkół średnich 1200 mieszkało na stałe poza Żyrardowem (czyli około 40%). Zatem w zakresie szkolnictwa średniego Żyrardów oddziałuje na sąsiedni obszar, zapewniając młodzieży kształcenie. Można tu nadmienić, iż w szkołach zawodowych i w Zespole Szkół Medycznych przeważała młodzież spoza Żyrardowa, zaś w liceach ogólnokształcących dominowali uczniowie z Żyrardowa. Takie prawidłowości w zakresie pochodzenia terytorialnego uczniów szkół średnich zachodzą także w innych miastach w Polsce¹¹.

Trzecią ważną funkcją uzupełniającą Żyrardowa jest funkcja komunikacyjna, w której zatrudnienie znajduje około 1000 osób. Znaczenie funkcji komunikacyjnej na tyle jest ważne, że integruje ona Żyrardów z najbliższym zapleczem wiejskim jak też z innymi ośrodkami w kraju. W Żyrardowie w odróżnieniu od innych miast leżących w kierunku Warszawy, zatrzymują się pociągi pociągi pociągi kursujące na trasie Warszawa-Łódź. W ciągu dnia (godz. 7–21) pociągi pociągi pociągi w jedną i w drugą stronę kursują przeciętnie co dwie godziny. W ten sposób dostępność czasowa Żyrardowa z Warszawy jest większa niż Grodziska Maz. i zbliżona jest do dostępności czasowej Pruszków-Warszawa. Na odcinku Warszawa Centralna-Żyrardów czas podróży pociągiem pociągiem pociągiem wynosi 30 minut, podczas gdy osobowym prawie godzinę. Największą liczbę połączeń kolejowych Żyrardów posiada z Warszawą (przeszło 30 na dobę), ze Skierniewicami oraz z Łowiczem (około 17). Ponadto bezpośrednio pociągiem z Łowicza można się dostać do Otwocka (16 połączeń w 1996 r.), Pilawy (7 połączeń), Łodzi Fabrycznej (7), Kutna (3), Częstochowy (4), Płocka (2). Jedno połączenie na dobę istnieje z takimi miastami (przystanki końcowe pociągów kończących bieg) jak Białystok, Dęblin, Bielsko-Biała, Katowice, Kołobrzeg, Zamość, Legnica, Żagań, Jelenia Góra, Szklarska Poręba. Biorąc pod uwagę ten fakt, że na trasach tych zlokalizowanych jest szereg innych miast, Żyrardów posiada połączenie kolejowe nawet z bardzo odległymi ośrodkami, co ułatwia ludności utrzymywanie kontaktów. Sam Żyrardów nie jest jednak węzłem kolejowym tylko stacją przelotową. Natomiast pełni on rolę węzła transportu kołowego (samochodowego) na terenie którego krzyżują się drogi w kierunku Warszawy, Sochaczewa, Skierniewic, Mszczonowa (Grójca).

Żyrardów pełni również rolę węzła komunikacji autobusowej. Stąd wyjeżdżają autobusy, a mają końcowy przystanek w:

- Bobrowcu (przez Mszczonów)   - 14 kursów (w jedną stronę w 1996 r.)
- Bolimowie (przez Guzów)   - 13 kursów
- Radziejowicach (przez Hamarnię)   - 14 kursów
- Wręczy   - 9 kursów
- Popielarni (przez Wiskitki)   - 14 kursów
- Sochaczewie (przez Guzów)   - 12 kursów

¹¹ W. Rakowski: Regiony miejskie w Polsce w świetle migracji ludności, „Monografie i Opracowania” nr 271, Szkoła Główna Planowania i Statystyki, Warszawa 1989.

- Szymanowie (przez Orzyszew) – 8 kursów
- Warszawie (przez Mszczonów) – 13 kursów
- Kampinosie (przez Szymanów) – 3 kursy
- Kamionnie (przez Mszczonów) – 11 kursów
- Górkach (przez Puszcę Mariańską) – 3 kursy
- Wędrogowie (przez Mszczonów) – 4 kursy
- Białej Rawskiej (przez Danków) – 4 kursy
- Mszczonowie – 4 kursy
- Wiskitkach (przez Kozłowice) – 3 kursy

Ponadto jedno połączenie autobusowe na dobę posiadał w 1996 r. Żyrardów z Płockiem, Bydgoszczą, Nowym Miastem n. Pilicą, Tuszynem, Sierpcem i Słomczynem k. Grójca.

Zatem niektóre miejscowości leżące w odległości 20–30 km mają kilka-kości autobusowych połączeń na dobę z Żyrardowem. Tak więc linia kolejowa ingeruje z Żyrardowem większe miejscowości, zaś komunikacja autobusowa służy głównie integracji z najbliższym zapleczem wiejskim. Umożliwia ona młodzieży dojazdy do szkół, a osobom dorosłym dojazdy do pracy oraz do ośrodka usługowego, jaki niewątpliwie stanowi Żyrardów.

Żyrardów jako ośrodek dojazdów do pracy

Od początków uprzemysłowienia miasto to, ze względu na stwarzany popyt na siłę roboczą, było celem dojazdów do pracy. W 1968 r. według dokonanego spisu kadrowego do Żyrardowa dojeżdżały do pracy 4363 osoby, z tego 2149 mężczyzn i 2214 kobiet. Dojeżdżający do pracy stanowili więc 28% ogółu osób zatrudnionych w Żyrardowie. W latach następnych liczba osób dojeżdżających niewiele się zmieniała. W 1983 r. kiedy dokonano kolejnego spisu dojeżdżających i wyjeżdżających do pracy, według stanu na dzień 31 października do Żyrardowa dojeżdżało 4345 osób, w tym 2238 kobiet. Z ogółu dojeżdżających z miast pochodziło 768 osób (w tym 425 kobiet), ze wsi 3577, w tym 1813 kobiet¹². Spośród ogółu dojeżdżających osób z wyższym wykształceniem wynosił 4,5%, ze średnim 16,2%, z zasadniczym zawodowym 29,1%, z podstawowym ukończonym i nieukończonym 50,2%. A więc dojeżdżający charakteryzowali się niskim poziomem wykształcenia, zwłaszcza pochodzący ze wsi, co obrazuje tablica 6.

Z ogółu osób dojeżdżających z wyższym wykształceniem (1905 osób), aż 86,2% pochodziło z miast. Osoby dojeżdżające odznaczały się względnie młodym wiekiem (tab. 7). Dojeżdżający ze wsi byli młodszy niż z miast. Ponadto młodsze były kobiety niż mężczyźni. Połowa osób dojeżdżających z miast pracowała na stanowiskach nierobotniczych (z Warszawy 76%), zaś ze wsi na takich stanowiskach pracowało tylko 11%, przy czym częściej to dotyczyło mężczyzn niż kobiet¹³.

¹² Dojeżdżający do pracy, WUS w Skierniewicach, Spis kadrowy 1983, brak daty wydania, materiały poufne.

¹³ Teresa Gocał, W. Rakowski, Delimitacja regionów i subregionów migracyjnych w zakresie dojazdów do pracy, „Monografie i opracowania” nr 332/17 SGPIŚ, Instytut Statystyki i Demografii, Warszawa 1991.

Tablica 6. Struktura % osób dojeżdżających do Żyrardowa w 1983 r. według poziomu wykształcenia i kierunki dojazdów

Kierunek dojazdów	Wyższe	Średnie i policealne	Zasadnicze zawodowe	Pozostałe	Razem
- z miast	21,9	29,6	18,3	30,2	100
w tym: - z Warszawy	49,3	22,9	5,6	22,2	100
- ze wsi	0,8	13,3	31,4	54,5	100
w tym: kobiety	1,1	17,1	29,6	51,6	100

Źródło: Dojeżdżający do pracy. Spis kadrowy 1983 r. WUS, Skierniewice (bez daty wydania. Poufne).

Tablica 7. Struktura % wieku osób dojeżdżających do pracy do Żyrardowa w 1983 r.

Wyszczególnienie	29 lat i mniej	30 - 39	40 - 49	50 - 59	60 lat i więcej	Razem
Ogółem	39,5	28,2	18,2	11,8	2,3	100
w tym: kobiety	41,7	27,7	18,9	10,3	1,4	100
Z miast	25,8	31,3	23,6	16,3	3,0	100
w tym: kobiety	27,0	32,2	26,4	13,4	1,0	100
Ze wsi	42,4	27,5	17,1	10,8	2,2	100
w tym: kobiety	45,1	26,6	17,1	9,6	1,6	100

Źródło: jak w tablicy 6

Do Żyrardowa w 1983r. dojeżdżały do pracy osoby z 10 miast i z 18 gmin (tab. 8). Z trzech miast: Skierniewic, Grodziska Maz. i Warszawy dojeżdżała do pracy mniej więcej taka sama liczba osób. Pochodziła z nich największa liczba dojeżdżających z miast. Najbliżej położonym ośrodkiem, skąd ludność dojeżdżała do Żyrardowa to Łódź, skąd dojeżdżała kadra kierownicza, podobnie jak z Warszawy. Głównie jednak siły roboczej dostarczały tereny wiejskie, z których pochodziło 82% ogółu dojeżdżających do pracy w Żyrardowie.

Największa liczba dojeżdżających pochodziła z gminy Wiskitki i przeszło o połowę mniej z gminy Puszcza Mariańska, a następnie z gminy Jaktorów. Najdalsze dojazdy były z gmin Sochaczew, Łowicz, Kowiesy, Pniewy (z woj. radomskiego). W sumie jednak z pięciu gmin najbliższych Żyrardowa wywodziło się aż 82% ogółu dojeżdżających z terenów wiejskich. Świadczy to o dużej koncentracji przestrzennej dojeżdżających. Dojeżdżający ze wsi korzystali głównie z komunikacji autobusowej.

Tablica 8. Dojazdy i wyjazdy ludności do Żyrardowa w 1983 r. wg kierunków

Miasta i gminy	Dojazdy	Wyjazdy	Saldo
MIASTA			
Warszawa	144	1852	1708
Błonie	-	30	-30
Brwinów	25	22	3
Grodzisk Maz.	146	404	-258
Milanówek	48	171	-123
Piastów	19	91	-72
Pruszków	36	418	-382
Łódź	17	-	17
Skierniewice	158	278	-120
Sochaczew	36	19	17
GMINY			
Brwinów	-	18	-18
Grodzisk Maz.	27	76	-49
Zelechinek	13	-	13
Pniewy	23	-	23
Baranów	42	-	42
Bolinó	176	-	176
Jaktorów	451	43	408
Kowiesy	18	-	18
Łowicz	19	-	19
Maków	29	-	29
Mszczonów	338	18	320
Nowa Sucha	53	-	53
Puszcza Mariańska	532	38	494
Radziejowice	304	56	248
Skierniewice	83	-	83
Sochaczew	21	12	9
Teresin	49	-	49
Wiskitki	1297	263	1034
Żabia Wola	25	-	25

Źródło: jak w tablicy 6.

Jednocześnie z Żyrardowa wyjeżdżało do pracy 4010 osób, w tym 1308 kobiet, a więc nieco tylko mniej od liczby dojeżdżających. Dane te świadczą o pośredniej roli Żyrardowa w przemieszczaniach wahadłowych ludności. Wynika

to częściowo z położenia Żyrardowa w podsystemie osadniczym aglomeracji warszawskiej, jak też ze specyfiki rynku pracy, na którym było większe zapotrzebowanie na pracę kobiet. Dlatego w wyjazdach do pracy z Żyrardowa zdecydowanie dominowali mężczyźni. Stanowili oni 67% ogółu wyjeżdżających (w dojazdach odpowiednio 48,5%). Ponadto osoby wyjeżdżające charakteryzowały się względnie wyższym poziomem wykształcenia (tab. 9) niż dojeżdżający, co wiąże się także z mało urozmaiconym rynkiem pracy tego ośrodka oraz z rolą jaką pełni Żyrardów względem swojego wiejskiego zaplecza, dokąd wyjeżdżają osoby o wyższych kwalifikacjach niż do miast. Świadczy o tym charakter pracy jaki wykonywali wyjeżdżający.

Tablica 9. Struktura wykształcenia osób wyjeżdżających z Żyrardowa w 1983 r. według kierunków

Wyszczególnienie	Wyższe	Średnie i pomaturalne	Zasadnicze zawodowe	Pozostałe	Razem
Ogółem	7,5	40,0	20,0	32,5	100
w tym: kobiety	7,8	56,3	10,8	25,1	100
Do miast	7,5	38,5	21,4	32,6	100
z tego: do Warszawy	6,4	38,1	21,0	34,5	100
Na wieś	7,8	48,3	12,1	31,8	100

Źródło: jak w tablicy 6.

Tablica 10. Struktura wieku osób wyjeżdżających do pracy z Żyrardowa według kierunków

Wyszczególnienie	29 lat i mniej	30 - 39	40 - 49	50 - 59	60 lat i więcej	Razem
Ogółem	28,6	35,5	20,2	13,1	2,6	100
w tym: kobiety	36,0	33,9	18,0	10,2	1,9	100
Do miast	28,0	35,8	20,9	13,0	2,3	100
w tym: kobiety	35,0	35,5	18,4	9,6	1,5	100
Na wieś	31,9	33,4	16,4	13,8	4,5	100
w tym: kobiety	40,9	26,5	16,1	12,6	3,9	100

Źródło: jak w tablicy 6.

Z ogółu wyjeżdżających na stanowiskach robotniczych i pokrewnym pracowało 62,3%, a na stanowiskach nie robotniczych 37,7%, ale z osób wyjeżdżających do Warszawy pracowało tam na stanowiskach nierobotniczych 32,8%, w tym kobiety 58% i odpowiednio na wieś 53,4% w tym kobiety 80,4%. Z przytoczonych danych wynika, że Żyrardów uzupełniał się ze swym zapleczem w zakresie kwalifikacji siły roboczej. Następną cechą wyróżniającą wyjeżdżających to ich względnie starszy wiek, niż osób dojeżdżających (porównaj dane zawarte w tab. 7 i 10).

W sumie pod względem struktury wykształcenia Żyrardów w zakresie wahadłowych przepływów zasobów pracy miał ujemne saldo ludności z wyższym i ze średnim wykształceniem (tab. 11), zaś zyskiwał ludność o niższych poziomach wykształcenia z terenów wiejskich.

Tablica 11. Liczba osób dojeżdżających i wyjeżdżających z Żyrardowa w 1983 r. według poziomu wykształcenia

Wyszczególnienie	Wyższe	Średnie i policealne	Zasadnicze zawodowe	Pozostałe	Razem
Dojazdy ogółem	195	704	1265	2181	4345
Wyjazdy ogółem	301	1604	801	1304	4010
Saldo	- 106	- 900	464	877	335
w tym: miasta					
- dojazdy	168	227	141	232	768
- wyjazdy	254	1314	728	1113	3409
saldo	- 86	- 1087	- 587	- 881	- 2641
wieś					
- dojazdy	27	477	1124	1949	3577
- wyjazdy	47	290	73	191	601
saldo	- 20	187	1051	1758	2976

Pośrednia rola Żyrardowa w dojazdach do pracy przejawia się więc tym, że przyciąga do pracy ludność wiejską, młodą o niskich kwalifikacjach i godzących się na niższe stawki wynagrodzeń. Taka sytuacja w ówczesnych czasach była spowodowana ekstensywnym typem gospodarowania zasobami pracy, których brakowało w większości ośrodków przemysłowych. Bardziej atrakcyjna praca w Warszawie i w innych miastach oraz sprawna komunikacja umożliwiała mieszkańcom Żyrardowa podejmowanie pracy poza miejscem zamieszkania. Wyjazdy do pracy zmuszały do zatrudniania osób ze wsi, z których część po zdobyciu kwalifikacji zmieniała kierunek dojazdów na bardziej popłatny. A więc można Żyrardów traktować jako ośrodek przysposabiający pracowników do wykonywania w przyszłości lepszej i lepiej płatnej pracy. Taką rolę pełnią na ogół wszystkie ośrodki leżące na skraju aglomeracji o niższej atrakcyjności i tym samym o niższej konkurencyjności na rynku pracy. Ponoszą więc te ośrodki dodatkowe nakłady i koszty związane z kształceniem ludności. Ze względu na położenie Żyrardowa w podsystemie osadniczym aglomeracji, jego strefa zdominowanych i przeważających wpływów w świetle dojazdów do pracy jest niewielka i obejmowała tylko gminy Wiskitki i Radziejowice oraz częściowo gminę Mszczonów. W zakresie wyjazdów widać wyraźnie podporządkowanie Warszawie.

Pośrednia rola Żyrardowa w przemieszczeniach stałych ludności

Nie tylko w zakresie migracji wahadłowych lecz także w przemieszczeniach stałych Żyrardów pełni rolę pośrednią. Przyjmuje on głównie ludność wiejską, zaś z Żyrardowa większość osób przemieszcza się do miast. Według danych narodowego spisu ludności dokonanego w grudniu 1970 r. z ogółu mieszkańców Żyrardowa (32215) 48,2% stanowiła ludność napływowa, urodzona poza ówczesnym miejscem zamieszkania. Jeżeli z kolei ludność urodzoną poza Żyrardowem przyjmiemy za 100, to 70% urodziło się na wsi. W 1988 r. udział ludności urodzonej poza aktualnym miejscem zamieszkania wynosił w Żyrardowie 42,7%. Wzrósł więc stopień zasiedlenia mieszkańców Żyrardowa w stosunku do 1970 r. Przyjmując ludność¹⁴ która napłynęła do Żyrardowa za 100, to udział tych którzy przybyli w 1979–1988 wynosił 13,3% w latach 1971–1978 – 9,2% i przybyłych w 1970 r. i wcześniej – 77,7%. Zmniejszająca się rola migracji i przyrostu naturalnego w rozwoju demograficznym Żyrardowa przedstawiają dane zawarte w tablicy 12. Otóż w większości przypadków saldo migracji w poszczególnych latach było wyższe niż przyrost naturalny (z wyjątkiem 1976 r.), a od 1989 r. jedynie w wyniku dodatniego salda migracji zwiększa się ludność Żyrardowa, ponieważ przyrost naturalny na skutek wzrastających zgonów jest ujemny. Ludność Żyrardowa, podobnie jak całej Polski starzeje się, dlatego wzrastają zgony, a maleją urodzenia nie tylko odnośzone do tysiąca mieszkańców, ale od 1992 r. także w liczbach bezwzględnych (tab. 12). Od 1991 r. wyraźnie też zmniejszył się napływ ludności do Żyrardowa, a zwiększył się odpływ. W wyniku takich tendencji maleje także saldo migracji, co przy ujemnym przyroście naturalnym oznacza spadek liczby ludności w Żyrardowie, który nastąpił (w 1995 r.) po raz pierwszy w okresie po II wojnie światowej. Wielkość napływu ludności do Żyrardowa zależy od rozwoju budownictwa i znalezienia miejsca pracy. Szczególnie ten drugi czynnik obecnie odgrywa ważną rolę w przyciąganiu ludności. W ostatnich latach nastąpił wzrost odpływu ludności. Jeżeli do 1990 r. saldo wymiany ludności z zagranicą było dodatnie, to od 1994 r. występuje wyraźny jej odpływ, co prezentuje poniższe zestawienie:

Lata	Napływ z zagranicy	Odpływ za granicę
1976–80	4 osoby	1 osoba
1982–85	6 osób	–
1986–90	14 osób	1 osoba
1991–95	27 osób	68 osób

¹⁴ Migracje ludności w Polsce w latach 1979-1988, GUS, Warszawa 1992.

Tablica 12. Przyrost naturalny i migracje stałe ludności Żyrardowa w latach 1960–1995

Rok	Stan ludności na 31.XII	Urodzenia żywe	Zgony	Przyrost naturalny	Zameldowania	Wymeldowania	Saldo migracji
1960	29552	449	227	222	1302	944	358
1965	31430	357	287	70	1015	780	235
1969	32800	-	-	10	506	438	68
1974	34472	480	388	92	1054	493	561
1976	35366	558	399	159	674	648	26
1977	36254	584	385	199	1266	577	689
1978	36873	575	480	95	1103	579	524
1979	36726 ^a	623	476	147	946	471	475
1980	37200	631	503	128	879	533	346
1981	37679	590	470	120	820	461	359
1982	38107	633	458	175	724	471	253
1983	38512	658	477	181	692	468	224
1984	39046	614	462	152	698	316	382
1985	39893	589	531	58	1086	297	789
1986	40412	595	529	66	640	368	272
1987	40864	544	539	5	777	330	447
1988	41259	515	439	76	822	265	557
1989	42068	486	552	- 66	868	296	572
1990	42683	505	535	- 30	802	285	517
1991	42964	530	564	- 34	567	252	315
1992	43499	480	475	5	620	318	302
1993	43568	477	553	- 76	530	385	145
1994	43546	446	553	- 107	542	381	161
1995	43502	400	510	- 110	412	397	15

Źródło: *Statystyka miast i osiedli 1945–1965*, GUS, Warszawa 1967, s. 178.
Roczniki Demograficzne GUS i materiały zebrane w Departamencie Badań Demograficznych GUS

¹ od 1974 r. łącznie z zagranicznymi

^a korekta dokonana w wynikach NSP 1978r.

Analizując kierunki napływu ludności widać, iż głównie ludność z terenów wiejskich, z najbliższych gmin przybywa do Żyrardowa (tab. 13). Szczególne znaczenie odgrywiają tu trzy gminy: Wiskitki, Jaktorów i Puszcza Mariańska. O wiele już mniejsze znaczenie odgrywiają trzy następne gminy: Mszczonów, Radziejowice i Bolimów. Pewne znaczenie odgrywa też napływ z takich gmin jak Nowa Sucha, Kowiesy, Biała Rawska, Teresin, Żabia Wola oraz z woj. stołecznego

z gminy Grodzisk Maz. Z pozostałych gmin woj. skierniewickiego napływ jest niewielki i sporadyczny. W sumie daje się wyraźnie zauważyć spadek napływu ludności ze wsi w 1991 i w 1993 r. w stosunku do 1988, natomiast wzrósł w tych latach odpływ mieszkańców Żyrardowa do gmin wiejskich. Kierunki odpływu pokrywają się w dużej mierze z kierunkami napływu, ale są o wiele mniejsze (tab. 13). Niemniej jednak relacje napływ : odpływ na tereny wiejskie pogorszyły się dla Żyrardowa i kształtowały się w tych trzech latach następująco:

1989 r. jak 8,10 : 1;

1991 r. jak 3,82 : 1;

1993 r. jak 1,83 : 1.

czyli wyraźnie spada atrakcyjność osiedleńcza Żyrardowa nawet dla ludności wiejskiej.

Tablica 13. Kierunki napływu i odpływu ludności do i z Żyrardowa w latach 1989, 1991 i 1993 z obszarów wiejskich

Kierunki	Napływ			Odpływ		
	1989	1991	1993	1989	1991	1993
1. Woj. skierniewickie						
gminy						
Baranów	26	9	17	–	3	4
Biała Rawska	8	1	5	–	1	–
Bielawy	1	1	1	–	1	8
Bolimów	12	19	8	1	4	1
Cielądz	3	–	–	1	1	–
Dmosik	–	–	3	–	–	–
Godzianów	1	–	–	–	–	–
Jaktorów	107	56	35	26	19	32
Jeżów	2	1	–	–	–	–
Kocierzew Połud.	1	–	–	–	–	–
Kowiesy	6	2	2	2	5	–
Lipce Reymontowskie	–	–	1	–	–	1
Łyszkowice	–	–	–	1	–	1
Maków	9	2	1	2	–	–
Młodzieszyn	–	1	8	–	–	–
Mszczonów	32	11	4	3	2	–
Nieborów	5	–	4	–	–	–
Nowy Kawęczyn	5	2	–	–	–	–
Nowa Sucha	12	2	4	–	–	1
Puszcza Mariańska	64	36	28	–	13	11
Rawa Maz.	–	2	–	2	–	–

Kierunki	Napływ			Odływ		
	1989	1991	1993	1989	1991	1993
Radziejowice	24	27	21	4	5	21
Rogów	1	–	–	–	–	–
Rybno	–1	–	–	–	–	–
Sadkowice	2	–	1	–	–	–
Skierniewice	3	–	6	–	4	3
Sochaczew	–	–	–	–	–	1
Teresin	–	4	7	–	–	2
Wiskitki	174	128	77	8	9	28
Zduny	3	–	1	–	–	–
Żabia Wola	5	3	9	–	4	2
2. Inne gminy						
Błonie	1	–	–	–	–	–
Brwinów	6	1	–	–	–	2
Czosnów	1	–	–	–	–	–
Grodzisk Maz.	3	16	3	3	6	7
Halinów	2	–	–	–	–	–
Michałowice	–	3	–	1	–	4
Ożarów Maz.	–	–	2	–	–	–
Prażmów	–	–	1	–	–	–
Stare Babice	–	–	–	–	–	3
Tarczyn	–	–	–	3	–	–
Jabłonna	–	–	–	–	1	–
Góra Kalwaria	–	–	–	–	1	–
Tułowice	–	–	1	–	–	–
Grójec	5	–	–	–	–	–
Grabów n. Pilicą	1	–	–	–	–	–
Raszyn	–	2	–	–	–	–
Z pozostałych gmin	4	7	3	8	9	6
Razem	535	337	253	66	88	138

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych wyjściowych GUS

Napływ z miast był bardzo rozproszony przestrzennie. Najwięcej osób napłynęło z Warszawy, Grodziska Maz., Pruszkowa, Skierniewic, Piastowa, Mszczonowa i Sochaczewa. Podobne też były kierunki odpływu (tab. 14), przy czym w sposób wyraźny ciężenie było wyższe do Warszawy i w jej kierunku, niż do Łodzi i miast leżących w kierunku zachodnim. Na uwagę zasługują bardzo rozległe powiązania migracyjne Żyrardowa z miastami wojewódzkimi, miastami woj.

stołecznego, skierniewickiego i wieloma innymi. Tak wszechstronne powiązania migracyjne Żyrardowa zaobserwowane w ciągu trzech lat, świadczą o przypadkowości powiązań. Trwałe powiązania w zakresie napływu i odpływu występuje z kilkoma najbliższymi gminami i miastami leżącymi przy linii kolejowej Warszawa-Łódź.

Tablica 14. Kierunki napływu i odpływu ludności do i z Żyrardowa w latach 1989, 1991 i 1993 z miast

Miasta	Napływ			Odpływ		
	1989	1991	1993	1989	1991	1993
Miasta wojewódzkie						
Warszawa	52	27	46	59	53	81
Biała Podlaska	–	2	–	–	–	–
Białystok	–	–	–	1	1	6
Bielsko Biała	–	2	2	–	–	–
Bydgoszcz	–	–	1	–	–	–
Chelm	–	1	–	–	–	–
Ciechanów	2	–	–	–	–	1
Częstochowa	1	1	–	–	–	–
Gdańsk	2	–	–	2	–	–
Gorzów	1	–	–	–	–	–
Jelenia Góra	–	1	–	–	–	–
Kielce	–	–	–	1	–	–
Konin	1	1	–	–	–	–
Kraków	–	–	–	–	–	1
Lublin	–	–	5	1	–	2
Łomża	1	–	–	–	–	–
Łódź	5	2	5	8	12	2
Olsztyn	–	4	1	1	–	–
Ostrołęka	–	1	–	–	–	–
Piła	1	–	–	–	–	–
Piotrków Trybunalski	1	2	5	–	–	–
Płock	1	–	–	2	2	3
Poznań	–	–	–	–	1	1
Radom	4	1	1	3	1	2
Rzeszów	–	1	–	–	–	2
Skierniewice	16	14	9	25	21	12
Słupsk	3	–	2	–	–	3
Szczecin	–	–	–	–	1	2

Miasta	Napływ			Odływ		
	1989	1991	1993	1989	1991	1993
Włocławek	–	1	–	–	–	–
Wrocław	4	1	1	1	–	3
Zamość	–	2	1	1	–	–
Pozostałe						
Błonie	1	1	–	–	1	–
Brwinów	2	2	3	2	1	2
Grodzisk Maz.	15	18	31	10	6	13
Legionowo	–	–	1	4	–	6
Milznoówek	9	10	22	17	4	12
Nowy Dwór Maz.	2	–	–	–	1	–
Otwock	2	–	–	–	1	–
Piastów	18	6	5	5	13	7
Podkowa Leśna	–	2	–	–	–	8
Pruszków	16	10	21	7	13	18
Sulejówek	–	1	–	3	–	–
Wesoła	–	2	–	–	4	1
Brzeziny	–	–	3	–	–	2
Łowicz	7	–	1	5	–	–
Mszczonów	21	8	14	3	12	5
Rawa Maz.	–	–	2	2	–	–
Sochaczew	9	15	3	6	7	1
Inne miasta	134	87	96	61	10	45
Razem	331	228	271	230	164	241

Źródło: jak w tab. 13

Jeżeli z ludnością wiejską i mniejszych miast Żyrardów uzyskiwał wysokie saldo dodatnie, to z mieszkańcami miast większych wykazał saldo ujemne. Tracił więc Żyrardów ludność głównie na rzecz Warszawy, Skierniewic, Łodzi. Podobne tendencje zaobserwowano w latach 1976–1980. Można zatem stwierdzić, iż Żyrardów, podobnie jak Skierniewice pełni rolę ośrodka pośredniego w migracjach ludności.

W 1989 i 1994 r. najwięcej ludzi do Żyrardowa napływało w wieku 20–24 i 25–29 lat oraz towarzyszących im dzieci w wieku 0–4 lat. Znaczący też był udział grupy wieku 30–34 lat oraz dzieci w wieku 5–9 lat, a także osób starszych, liczących 65 lat i więcej (tab. 15). W odpływie z Żyrardowa również najbardziej wyróżniały się grupy wieku 20–24; 25–29; 30–34 i towarzyszące im dzieci w wieku 0–9 lat. Niższy już był udział – niż w napływie – osób w wieku 65 lat i więcej. W 1989 r. Żyrardów w wyniku migracji pozyskiwał ludność wszystkich grup ludności, ale w największym stopniu osoby w wieku 20–34; 0–9 i powyżej 70 lat. W 1994 r. saldo

przemieszczeń ludności w niektórych grupach (15–19 i 45–49 lat) było już ujemne, a pozyskiwał osoby w wieku 20–24; 30–34 oraz dzieci w wieku 0–14 lat. Ludność ta stwarza więc zapotrzebowanie nie tylko na mieszkania, lecz także na miejsca pracy i usługi oświatowe.

Tablica 15. Migracje ludności Żyrardowa wg grup wieku

Grupa wiekowa	1987			1994		
	N	O	S	N	O	S
0–4	98	31	67	58	33	25
5–9	74	30	44	43	19	24
10–14	44	17	27	35	14	21
15–19	39	13	26	22	23	– 1
20–24	121	43	78	87	51	36
25–29	121	35	86	71	56	15
30–34	95	37	58	65	34	31
35–39	66	27	39	44	33	11
40–44	40	14	26	23	18	5
45–49	18	10	8	6	20	– 14
50–54	19	7	12	8	5	3
55–59	28	5	23	19	3	16
60–64	23	5	18	9	5	4
65–69	24	7	17	13	7	6
70 i więcej	56	15	41	34	19	15
Ogółem	866	296	570	537	340	197

Pod względem poziomu wykształcenia Żyrardów pozyskiwał ludność (nie licząc dzieci) przede wszystkim z wykształceniem podstawowym i zasadniczym zawodowym i o wiele już mniej z wykształceniem średnim i w niektóre lata z wykształceniem wyższym, a także policealnym (tab. 16).

Bardziej niekorzystne saldo migracji ludności pod względem poziomu wykształcenia kształtowało się w latach 1993–94 niż przed 1990 r. W wyniku napływu ludności z wyższym wykształceniem oraz zdobywania przez część mieszkańców Żyrardowa dyplomu akademickiego, w latach 1978–1988 liczba osób z wyższym wykształceniem wzrosła z 1080 do 1820. Pomimo, że saldo przemieszczeń ludności z wyższym wykształceniem dla Żyrardowa jest niekorzystne, to jednak liczba osób o tym poziomie edukacyjnym będzie rosła, ponieważ znaczna część młodzieży i osób w średnim wieku studiuje w trybie dziennym bądź zaocznym. Wyższe wykształcenie sprawia nie tylko możliwość otrzymania lepiej płatnej pracy, lecz także zapewnia w przyszłości lepszy standard życia.

Tablica 16. Struktura wykształcenia ludności napływowej i odpływowej z i do Żyrardowa w latach 1989-1994

Wyszczególnienie		Wyższe	Police- alne	Średnie	Zasadnicze zawodowe	Podsta- wowe	Niepełne podsta- wowe (dzieci)	Nieuko- ńczone podsta- wowe	Razem
1989	N	38	27	147	196	173	51	234	866
	O	32	10	73	53	35	10	83	296
Saldo		6	17	74	143	138	41	151	570
1990	N	23	27	169	176	165	239	2	801
	O	40	9	72	45	47	47	4	284
Saldo		-17	18	97	131	118	172	-2	517
1991	N	34	25	167	123	104	172	-	565
	O	23	12	67	53	24	72	1	252
Saldo		11	13	40	70	80	100	-1	313
1992	N	36	20	119	151	97	187	-	610
	O	32	11	86	46	50	92	1	318
Saldo		4	9	33	105	47	95	-1	292
1993	N	36	14	115	118	111	130	-	524
	O	44	19	99	58	63	93	-	379
Saldo		-8	-5	16	60	48	37	-	145
1992	N	31	28	139	101	90	148	-	537
	O	50	22	93	56	38	79	2	340
Saldo		-19	-6	46	45	52	69	-2	197

Funkcje mieszkaniowe Żyrardowa

Funkcję mieszkaniową należy traktować jako wewnętrzną miasta, ale niezbędną z punktu widzenia pełnienia pozostałych funkcji. Jak to udowodniono poprzednio, Żyrardów miał do 1993 r. zrównoważoną funkcję miejsca zatrudnienia z zasobami pracy. Rozwój funkcji przemysłowej był głównym czynnikiem rozwoju demograficznego i funkcji mieszkaniowej. W latach 1950–1988 liczba mieszkań w Żyrardowie niemal podwoiła się (tab. 17), zaś liczba izb mieszkalnych wzrosła trzykrotnie, wzrosła też przeciętna liczba izb w mieszkaniu, a liczba osób przypadających na izbę zmalała dwukrotnie, z 1,95 do 1,00 osoby. Niemniej jednak, odliczając kuchnię, na 1 pokój przypadało w Żyrardowie w 1988 r. 1,41 osoby¹⁵, a znaczny jeszcze odsetek mieszkań przyfabrycznych, wybudowanych z cegły na początku naszego wieku, nie ma łazienki i ustępu splukiwanego. Ocenia się, że w 1988 r. tylko 6,3% ludności Żyrardowa miało warunki bardzo dobre (dla porównania w Warszawie 8,9%), a 25,4% miało warunki złe (w Warszawie 23,0%) oraz dalsze 23,6% bardzo złe (w Warszawie 13,2%). Czyli niemal połowa ludności Żyrar-

¹⁵ Struktura demograficzna i zawodowa oraz warunki mieszkaniowe ludności miejskiej w latach 1978-1988, GUS, Warszawa 1988.

dowa mieszkała w złych warunkach mieszkaniowych¹⁶. Jest to jeden z powodów silnej tendencji do emigrowania. Co prawda, w Żyrardowie zdecydowanie przeważają budynki mieszkalne o niepalnym materiale ścian, ale połowa mieszkań pochodzi jeszcze z okresu przedwojennego, o dużym stopniu zużycia. Jest to jeden z ważniejszych problemów stojących przed mieszkańcami i władzami Żyrardowa. Niskie dochody ludności uniemożliwiają rozwiązanie kwestii mieszkaniowej w najbliższych dziesięciu latach. Do 1988 r. główny ciężar finansowania budownictwa mieszkaniowego ponosiło państwo, obecnie spadło to na użytkowników mieszkań, który przy istniejących dochodach nie są w stanie udźwignąć obciążeń finansowych, związanych z kredytowaniem. Dlatego dla przykładu, w trudnym okresie gospodarczym końca lat siedemdziesiątych w Żyrardowie w 1968 r. oddano do użytku 281 mieszkań o 820 izbach, a w 1969 r. 204 mieszkania z 606 izbami, podczas gdy w 1993 r. 165 mieszkań, w tym 128 spółdzielczych i 37 prywatnych¹⁷.

Tablica 17. Liczba mieszkań i izb mieszkalnych w Żyrardowie w latach 1950–1992

Wyszczególnienie	1950	1966	1968	1978	1988	1992
Liczba budynków mieszkalnych	1342	1673	-	-	-	-
Liczba mieszkań	7788	9167	10838	12098	14688	15511
Liczba izb mieszkalnych	12206	16173	21066	29074	-	43813
Przeciętna liczb izb:						
- w mieszkaniu	1,57	1,76	1,94	2,40	-	2,82
- osób na izbie	1,95	1,81	1,56	1,20	1,00	0,97
% mieszkań posiadających:						
- wodociąg	-	-	-	-	78,5	89,4
- łazienkę	-	-	-	-	56,8	72,2

Źródło: Rozwój gospodarczy powiatów, op.cit., s. 327 oraz dane zebrane w GUS

Zakończenie

Zasygnalizowane w skrócie funkcje Żyrardowa wskazują na jego ewolucję w kierunku ośrodka wielofunkcyjnego. Miasto to zbyt długo opierało się na funkcji przemysłu lekkiego. Zmiana warunków otoczenia zewnętrznego spowodowała duże zakłócenia na rynku pracy i odbiła się ujemnie na warunkach życia jego mieszkańców. Przekształcenie miasta o takim potencjale demograficznym i ekonomicznym w ośrodek o funkcjach złożonych, wymaga poniesienia wysokich nakładów inwestycyjnych na co nie mogą sobie pozwolić istniejące zakłady pracy ani miasto, ze względu na zbyt ograniczone fundusze.

¹⁶ Struktura demograficzna i zawodowa..., op.cit. s. 351.

¹⁷ Miasta w Polsce, GUS, Warszawa 1994r.

Warto tu nadmienić, iż Żyrardów w odniesieniu do jednego mieszkańca, charakteryzował się w połowie lat dziewięćdziesiątych zarówno bardzo niskimi dochodami budżetowymi jak i niskimi wydatkami. Korzystną sytuację stwarza fakt, że Żyrardów leży w aglomeracji warszawskiej¹⁸, która odznacza się wysoką dynamiką rozwoju, wobec czego Żyrardów może liczyć na pewne inwestycje zagraniczne i siłę oddziaływania Warszawy, jako rynku pracy i dużego rynku zbytu. Pewne szanse stwarza także współpraca z aglomeracją łódzką, pomimo podobieństwa struktury gałęziowej przemysłu¹⁹.

Wreszcie czynnikiem przyciągającym może być istniejąca infrastruktura i kwalifikowane kadry oraz kształtowanie się na niższym poziomie plac. To są pewne atuty. Natomiast słabą stroną Żyrardowa są przestarzałe środki trwałe oraz utrudnione szybkie połączenia komunikacyjne, samochodowe z głównymi ośrodkami kraju, jako potencjalnymi odbiorcami towarów.

Sytuacja demograficzna Żyrardowa

Żyrardów jest drugim co do wielkości miastem województwa śląskiego, znacznie mniejszym od Skierzwic. Około 40% ludności miejskiej województwa śląskiego mieszka w tych dwóch ośrodkach. Przed rokiem 1974 Żyrardów był tylko demograficznie Żyrardowa i nie związany z województwem stołecznym. Długoletnie i dobre połączenia komunikacyjne z Warszawą sprzyjały rozwojowi tego miasta jako jednego z ośrodków regionu stołecznego. Zmiany administracyjne oraz wydzielenie Skierzwic do ranku miasta wojewódzkiego zmieniły obraz atrakcyjności lokalizacyjnej i demograficznej Żyrardowa. Jednakże strzyżonego się pod koniec lat siedemdziesiątych oraz w pierwszej połowie lat osiemdziesiątych dodatkowo silne migracje oraz dynamiczny przyrost naturalny (wzrost demograficzny) sprawiły wzrost liczby ludności Żyrardowa. Działania wprowadzenia zasad gospodarki rynkowej spowodowały kryzys nie tylko gospodarczy, ale również demograficzny. Lata dziewięćdziesiąte to bowiem okres stabilizacji liczby ludności Żyrardowa, w latach 1994–1995 nawet jej niewielkiego spadku (rys. 1).

Do czynników wpływających na zmianę liczby ludności zaliczamy przyrost naturalny i ruchy migracyjne. Szczególnie ten drugi czynnik jest ściśle związany z poziomem rozwoju społeczno-gospodarczego. W celu określenia wpływu poszczególnych składników przyrostu rzeczywistego ludności w układzie przestrzennym można posłużyć się modelem „W. Webba”. Autor tej metody zakłada, iż istnieje trzy podstawowe składowe zmiany liczby ludności: a) wzrost, b) ubytek, c) stabilizacja.

¹⁸ M. Ciecocińska, Kryteria delimitacyjne aglomeracji warszawskiej, Ogólnopolska Konferencja nt. Aglomeracja Łódzka na tle innych aglomeracji wielkomiejskich w Polsce, Łódź, 3-4 października 1973, oraz Chwalibóg K.: Na północ od Warszawy, „Kultura” 20.10.1974r.

¹⁹ W. Rakowski, Współpraca z regionem stołecznym jako czynnik dynamizujący procesy przekształceń i rozwoju gospodarczego w regionie łódzkim, w: Studium wiedzy o regionie łódzkim, Łódzkie Towarzystwo Naukowe, Łódź 1994.